

Tomislav Kunštek

Intelektualac danas: Zbornik radova s Desničinih susreta 2013.

Ur. Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Plejada, 2014.

Vladan Desnica jedan je od najvažnijih hrvatskih književnika dvadesetog stoljeća. Njemu u čast održava se znanstveni skup *Desničini susreti*, utemeljen 1989., a obnovljen 2005., u organizaciji Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, fakultetskog Odsjeka za kroatistiku, Hrvatskog društva pisaca i Srpskog kulturnog društva *Prosvjeta*. *Desničini susreti* održavaju se jednom godišnje, u tjednu kada je rođendan ovoga velikog pisca. Tema znanstvenog skupa održanog 2013. godine bila je „intelektualac danas“, a radovi sa skupa okupljeni su u ovom zborniku.

U predgovoru zbornika (7 – 26) urednici Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina pobliže su definirali temu skupa; polazeći od shvaćanja Desnice kao intelektualca i visoke zastupljenosti problematike književnog i intelektualnog stvaralaštva u njegovu književnom opusu, nastojali su potaknuti diskusija o položaju, ulozi i sudbini intelektualca nakon kratkog dvadesetog stoljeća (poznatog i kao „doba intelektualaca“), suočenog s izazovima neoliberalnog kapitalizma, globalizacije, razvoja novih medija itd. Predgovor također obuhvaća kratke komentare radova objavljenih u zborniku.

Vjeran Zuppa u prilogu *Intelektualac: glasine o subjektu (dvanaest marginalija, a trinaesta je umjesto zaključka)* (27 – 37) polazi od Ksenofontova opisa razgovora između tiranina Hijeronta i pjesnika (intelektualca) Simonida, te prihvaćajući interpretaciju Alexandra Kojèvea, definira ulogu intelektualca kao posrednika između filozofa i vladara. Intelektualac je tako predstavljen kao subjekt koji filozofske ideje približava političkoj realnosti, a iz toga proizlazi da je današnja kriza intelektualca povezana s krizom filozofije i politike. Do krize je došlo jer filozofija sumnja u svoje mogućnosti i egzistira u suženom prostoru djelovanja, a politika je odustala od

idejno usmjerenog djelovanja i govori „upraviteljskim žargonom“ koji „ukida potrebu za razmišljanjem“, odnosno za intelektualcima. Ipak, Zuppa inzistira da intelektualac i dalje zadržava svoju važnost zbog mogućnosti da „škupa protrese“ strane koje se opiru dijalogu.“

U radu *Moć i nemoć intelektualaca* (39 – 49) Alpár Losonczi propituje problematiku današnjeg intelektualca kroz tri glavna pojma: istinu, riječ i ideju. Autor uvodi problematiku mogućnosti govorenja istine u modernom demokratskom društvu u kojem postoji ogroman pritisak konformizma, istina je relativizirana, a proklamirana tolerancija neutralizira intelektualnu kritiku označujući ju kao izraz subkulture i oduzimajući intelektualcu mogućnost univerzalnosti. Losonczi također propituje (ne) mogućnost djelovanja riječi kao oruđa intelektualca u kapitalizmu, imunom na kritiku zbog činjenice da mu je određujući medij novac, a ne jezik. Isto se primjećuje u kontekstu novih komunikacijskih tehnologija koje potiskuju riječ u korist slike. Autor propituje i tvrdnju da su u današnjem svijetu ideje (ideologije) izgubile svoju snagu i značenje, pritom se referirajući na Hayeka i njegove postavke o važnosti borbe ideja u društvu – s jedne strane programatski ih oblikuju filozofi, a s druge ih strane tumače i primjenjuju intelektualci.

U prilogu *Instrument državne vlasti ili kritičkog odmaka od nje: o regionalnoj ekspertizi austrijskih intelektualaca u kasnom 20. i ranom 21. stoljeću* (51 – 62) Christian Promitzer problematizira uvjerenje među austrijskim intelektualcima da su oni posebno pozvani tumačiti situaciju u zemljama srednjoistočne i jugoistočne Europe. Ta teza utemeljena je na naslijeđu Habsburške Monarhije i konceptu Mitteleurope koji je obnovljen u 70-ima i 80-ima, kada se brojni akteri iz Austrije uključuju u disidentske i tranzicijske procese na tim prostorima. Njihova je uloga bila posrednička, a ostvarivali su značajnu korist u okviru neoliberalne koncepcije tranzicije. Na taj su način intelektualci funkcionirali kao instrument državne vlasti. Kritička intervencija, koja je bila marginalizirana, oblikovala se pak na zahtjevu „da se prevoditelj povuče u procesu tumačenja i da dâ glas izvornim akterima.“

Miranda Levanat Peričić u svom prilogu *Što radi elitizam i populizam „korporacijskih“ intelektualaca u Žižekovim „zanimljivim vremenima“?* (63 – 71) problematizira dvije suprotstavljene koncepcije kulturno-književne proizvodnje u razdoblju tržišnog kapitalizam, populističku i elitističku, koje su razvijene u polemici Ante Tomića i Jurice Pavičića. Autorica promatra kako se te koncepcije ostvaruju u praksi: u Tomićevu romanu *Vegeta blues* i Pavičćevevu djelu *Brod u dvorištu*. Dolazi do zaključka da se, definirano pojmovima koje uvodi Žižek, populizam svodi na „poricanje u liberalnoj utopiji“, a elitizam je zapravo oblik „ideološke ošamućenosti.“

Prilog Ivane Latković *Intelektualizam tranzicije i tranzicija intelektualizma: Primjer ljubljanske Nove revije* (73 – 80) problematizira djelatnost kruga slovenskih intelektualaca okupljenih oko časopisa *Nova revija*, koji su odigrali važnu ulogu u stvaranju moderne slovenske države, s posebnim naglaskom na promjene i izazove u posttranzicijskom razdoblju. Na temelju tekstova i istupa pojedinih slovenskih intelektualaca, autorica propituje ulogu i mogućnosti djelovanja intelektualaca u posttranzicijskom društvu u kojem dolazi do njihove političke marginalizacije.

Božo Repe u svom članku *Slovenski intelektualci danas* (81 – 90) bavi se tom uloge i djelovanja slovenskih intelektualaca u slovenskom i međunarodnom kontekstu, u perspektivi 20. stoljeća. Ističe veliku povijesnu ulogu koju su slovenski intelektualci imali u oblikovanju i očuvanju slovenske nacije, što je kulminiralo nji-

hovim zaslugama u stvaranju moderne slovenske države. Međutim, nakon stvaranja nacionalne države dolazi do rezignacije među slovenskim intelektualcima i usporevanja intelektualne produkcije. Širi jugoslavenski okvir tada je izgubljen, a njegovo nadomještanje srednjoeuropskim i europskim ostalo je na deklarativnoj razini, te su slovenski intelektualci danas nevažni u međunarodnom kontekstu i imaju slab utjecaj na političku izgradnju Europske unije i promišljanje europejstva općenito.

Tatjana Rosić u svom prilogu *Ugled na ponudu: intelektualci, građani i revolucionari* (91 – 105) problematizira gubitak društvene uloge intelektualaca te poraz građanske koncepcije intelektualca na bivšem jugoslavenskom prostoru u uvjetima neoliberalnog kapitalizma. Postjugoslavenski intelektualci odrekli su se društvenog angažmana i konformistički se okrenuli „mazohističkom stjecanju simboličkog kapitala.“ Autorica se u tekstu služi terminologijom i konceptima postkolonijalnih studija koje drži relevantnima za situaciju u postjugoslavenskim državama te prigovara činjenici da ta paradigma nije zastupljenija u domaćim intelektualnim krugovima. Traži se prekid konformističkog ponašanja i obnova društvenog angažmana intelektualaca koji bi trebao predstavljati pobunu, revoluciju.

U radu Zvonka Kovača *Tumačenje i prikazivanje intelektualca-umjetnika danas* (107 – 121) analizira se način prikazivanja lika umjetnika u djelima jugoslavenskih književnika u perspektivi 20. stoljeća. Obraden je raspon od modernističkih ostvarenja Ivana Cankara i Miroslava Krležu, preko obnove modernizma u djelima Oskara Daviča i Vladana Desnice, do postmodernizma Marjana Rožanca i Borisa Perića. Posebno je poticajna usporedba Krležina romana *Povratak Filipa Latinovića* i Berićeva djela (*Povratak Filipa Latinovića*) koje koristi Krležin roman kao predložak, te usporedba razlikâ u njihovu shvaćanju odnosa umjetnika-intelektualca prema umjetnosti i prema društvu.

Prilog Bojana Đorđevića *Intelektualac kao književni lik: od heroizma do kiča* (123 – 133) bavi se problematikom lika intelektualca u književnosti u postmodernu doba. Prema autorovu tumačenju, klasični lik intelektualca iz književnih djela 20. stoljeća predstavlja etički motiviranu, herojsku figuru čiji stavovi imaju univerzalističke pretenzije. Međutim, tijekom postmodernizma dolazi do dekanonizacije intelektualca, relativizacije istine i sumnje u mogućnost univerzalističkih tumačenja, stoga u književnosti više nema mjesta za takvog intelektualca. Kad se pojavljuje, on postaje „kič-figura, ideja koja govori“ i nema utemeljenje u fiktivnom svijetu unutar kojeg obitava. Time narušava strukturu i semantiku književnog teksta, što autor priloga argumentira primjerima iz hrvatske i srpske književnosti

Rad Zoltána Virága *Waterworlds: Allusions and Illusions (Tropes of River, Delta and Sea in the Poetry and Prose of Új Symposion Literary Magazine)* (135 – 146) bavi se krugom mađarskih književnika s jugoslavenskog prostora iz druge polovice 20. stoljeća, okupljenih oko neoavangardnog časopisa *Új Symposion*. Autor analizira pojavu i značenje hidroloških motiva rijeke, delte i mora u njihovim djelima, unutar kojih dolazi do imaginativne transformacije prostora koji povezuje Jadransko more s Panonskim, te jadranske s panonskim rijekama i deltama. Motivi mora i delte, prema autorovim tumačenjima, pritom poprimaju značenje povezivanja, stapanja, miješanja različitih elemenata i utjecaja, a istodobno odražavaju višeslojne identitete samih književnika – identitete koji kod njih proizvode umjetnički senzibilitet prema lokalnom i marginalnom.

Ivan Radenković u svom radu *Neoliberalni i eurokomunistički intelektualac*

(147 – 156) uspoređuje društveno-politički angažman neoliberalnih i eurokomunističkih intelektualaca u zapadnim demokracijama u drugoj polovici 20. stoljeća. Autor smatra da je razvoj s obje strana podjele tekao istim smjerom, prema odvajanju političkog od ekonomskog. Dok neoliberalni intelektualci zanemaruju politički razvoj u korist čiste tržišne regulacije ekonomskih procesa, eurokomunistički stavljaju socio-ekonomske interese radničke klase u drugi plan i okreću se stvaranju političkih saveza i kompromisa. U svakom slučaju, obje strane nastupale su s elitističkih pozicija te se društveno-politički razvoj kretao na štetu radničke klase.

Vladimir Gvozden u radu *Intelektualno pisanje i otpor* (157-170. str.) razmatra društvenu ulogu intelektualca kao kritičara poretka i mogućnosti njegova pružanja otpora u društvu nakon smrti utopija, u uvjetima opće komodifikacije i partikularizacije društva. Autor u članku iznosi kratak pregled historijskog razvoja položaja intelektualca, od 19. stoljeća nadalje, te razlaže društvene uvjete u kojima je nastala, razvijala se i mijenjala predodžba o ulozi intelektualca kao kritičara poretka. Položaj intelektualca u toj je ulozi pak kontradiktoran – on se istovremeno postavlja izvan društva i djeluje pobuđen brigom za društvo. U današnjem je pak društvu ta pretpostavljena zadaća intelektualca više nego ikad otežana; njegov se monopol na proizvodnju znanja dovodi u pitanje, materijalna mu je egzistencija sve nesigurnija i vezana uz postojeći poredak moći. Postalo je izuzetno teško pružiti otpor.

Rad Filipa i Nikoline Šimetin-Šegvić *Intelektualac pred ogledalom: rasprava o intelektualcima danas* (171 – 196) propituje mogućnosti, ograničenja i načine društvenog istupa intelektualaca u uvjetima globalizacije, novih medija i zaglušujuće buke medijskog prostora kojim dominiraju lako probavljivi sadržaji. Članak započinje usporedbom televizijskih nastupa A. J. P. Taylora iz sredine 20. stoljeća i Reze Aslana iz 2013. Usporedba vodi do zaključka da je danas istup intelektualca u medijima znatno otežan, a njegov se autoritet dovodi u pitanje. U takvim se uvjetima intelektualci odriču društvenog angažmana, zatvaraju na sveučilišta i okreću sve uže specijaliziranim područjima istraživanja, izolirajući se od šire javnosti uz pomoć njoj nerazumljivih teorija i stručnog žargona. S druge pak strane, medijskim prostorom dominiraju nestručni „celebrity-intelektualci“ koji na taj način zaobilaze akademsku zajednicu i njene sustave provjere rezultata znanstvenog istraživanja. Na kraju članka kao prilog je dodan intervju s nekoliko istaknutih intelektualaca današnjice.

Drago Roksandić u svom članku *Vladan Desnica, intelektualac danas* (197 – 209) razlaže Desničina razmišljanja o položaju, djelovanju i zadaći intelektualca, i to na temelju njegova romana *Proljeća Ivana Galeba* u kojem je eponimni glavni lik i sam intelektualac te se doima kao piščev alterego. Za Desnicu je pisanje proizvod djelovanja dvaju suprotstavljenih momenata: momenta spontanosti (liričnosti) i momenta artificijuma. Cilj pisanja je očovječenje čovjeka, ključna je komponenta etičnost, a humanost i postupanje prema vlastitoj savjesti apsolutni su imperativi. Intelektualci koji se kompromitiraju spram tih imperativa i povijaju prema trenutno vladajućoj ideologiji vrijedni su prezira, „preparirani ljudi.“ Pisanje je za Desnicu prometejski podvig, najvredniji truda upravo onda kad predstavlja borbu za nemoguće.

Radovi okupljeni u ovom zborniku daju pesimističnu sliku položaja intelektualca u današnjem društvu i preispituju mogućnosti djelovanja u skladu s duboko usađenom predodžbom o njegovu poslanju kritičara postojećeg poretka, „savjesti društva.“ Prisutna je dijelom i nostalgija za intelektualcem prošlog vremena – zlatnog doba intelektualaca, doba ideologija i utopija, kad su intelektualci stajali na kruni-

štima ili pod zidinama ideologija, kao napadači i branitelji. Međutim, zidine su se srušile, a na ruševine se gleda s nepovjerenjem, dok su intelektualci pak preživjeli, ali možda ostali bez svoje svrhe. Danas, u društvu kojim vlada kapitalizam, tržište, roba i potrošnja, a vrijednost se može izraziti samo kvantitativno, nema više mjesta za intelektualca starog kova. Goleme ličnosti, sartreovske intelektualce, koje bi de Gaullel našeg doba uspoređivali s Voltaireom teško je više i zamisliti. Intelektualac je, kao i ostali društveni fenomeni, podložan historijskim mijenama. Njegov je položaj danas puno nesigurniji, puno više ovisi o centrima društvene moći, njegov glas često zaglušuje kakofonija pluralizma i eskapizma. Uloga intelektualca se promijenila te će ubuduće vjerojatno biti još manje bitna i spektakularna nego ranije, ali to ne vodi nužno u očaj. Ipak, valja se suočiti s promjenama i pokušati redefinirati ulogu i značenje intelektualaca u društvu. Ovaj zbornik važan je korak k ostvarenju tog zadatka.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 12 2017.

12

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 12 2017.

Pro Tempore

Pro tempore
Časopis studenata povijesti
godina XII, broj 12, 2017.

Glavni i odgovorni urednik
Porin Šćukanec Rezniček

Uredništvo
Mislav Barić, Lucija Balikić, Lucija
Bakšić,
Ivan Grkeš, Ivana Nodilo, Tomislav
Kunštek

Urednici pripravnici
Tea Miroslavić, Josip Humjan

Redakcija
Mislav Barić, Lucija Balikić, Lucija
Bakšić, Ivan Grkeš, Ivana Nodilo,
Tomislav Kunštek, Tea Miroslavić, Josip
Humjan

Tajnica uredništva
Lucija Balikić

Recenzenti
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Nataša Štefanec

Lektura i korektura
Ana Peček
Ivana Klindić

Dizajn i priprema za tisak
Iva Pezić

Prijevod s engleskog jezika
Marko Lovrić
Marta Brkljačić
Porin Šćukanec Rezniček

Prijevod s češkog jezika
Maja Janković

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA Zagreb

Tisak
Grafokor d.o.o.
J. Mokrovića 6
10090 Zagreb
tel: +385 1 379 44 22
fax: +385 1 379 44 66
www.grafokor.hr

Naklada
Tiskano u 50 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.
Izdanje časopisa ostvareno je uz
novčanu potporu Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu.

Časopis je besplatan.
Dostupno na <http://hrcak.srce.hr/>

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb (za: Redakcija „Pro tempore“),
Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
psreznic@gmail.com